

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук

Кафедра історії
Кваліфікаційна робота
Освітній ступінь – бакалавр

На тему:

«Образ ідеального посла в дипломатичних трактатах Речі Посполитої XVI-XVII ст.»

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності: 032 «Історія та археологія»
Освітньої програми: «Історія та археологія»
Лізанець Анастасія Євгеніївна
Науковий керівник: Григор'єва Т. Ю.,
кандидат історичних наук, доцент
Рецензент: Затилюк Я. В., кандидат історичних наук

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою « _____ »
Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2022 р.

Київ - 2022

Декларація академічної доброчесності

Студентки НаУКМА

Я, Лізанець Анастасія Євгеніївна, студентка 4 р.н. навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 «Історія та археологія»

адреса електронної пошти: anastationliza@gmail.com

- підтверджую, що написана мною бакалаврська робота на тему «Образ ідеального посла в дипломатичних трактатах Речі Посполитої XVI-XVII ст.» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами

3.1.1 -3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомена;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unichек. - даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

15.06.2022

Дата

Підпис

Лізанець А. Є.

Прізвище, ініціали

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: "Образ ідеального посла в дипломатичних трактатах Речі Посполитої XVI-XVII ст.»

Автор: студентка 4-го р.н. освітнього ступеня – бакалавр, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія та археологія»

Науковий керівник: Григор'єва Тетяна Юріївна

Захищена: " ____ " _____ 2019 р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням образу ідеального посла в трактатах Західної Європи та Речі Посполитої XVI-XVII ст.

Для розкриття теми було залучено трактати Речі Посполитої та Західної Європи, історіографію, дотичну до цієї роботи. У першому розділі досліджено ранньомодерний дискурс про ідеального посла, а також зроблений аналіз якостей, поведінки, які описувались в трактатах Західної Європи. У другому розділі розглянули трактати Речі Посполитої та зазначені в них чесноти, функції та повноваження річпосполитських послів.

Зміст

Вступ.....	2
Розділ 1. Ранньомодерний дискурс про ідеального посла в Західній Європі... 4	4
1.1. Дипломатичні трактати: автори, цілі, аудиторія.	4
1.2. Образ ідеального посла в дипломатичних трактатах.	7
Розділ 2. Дискурс про ідеального посла в Речі Посполитій	14
2.1. Дипломатичні трактати в Речі Посполитій	14
2.2. Посольські якості, функції та повноваження в річпосполитських дипломатичних трактатах.	17
Висновки	25
Список використаних джерел та літератури	26
1. Джерела	26
2. Література	26
Додатки.....	29

Вступ

Поступове виділення дипломатії як специфічного виду діяльності, а дипломатів – як службовців, яких належить обирати відповідно до певних визначених критеріїв, припадає на ранньомодерну добу. Отже, до потреби осмислити ці критерії, на цей час припадає ріст числа трактатів про ідеальних послів. У цих трактатах розглядали посольські обов'язки, маркери належної поведінки, особисті якості та професійні функції. Всі ці критерії прояснюють ціннісні орієнтири ранньомодерного суспільства, що зумовлює **актуальність** нашої роботи.

Метою роботи є дослідити образ ідеального посла в Речі Посполитій. Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- Розглянути ранньомодерний дискурс про ідеального посла в трактатах Західної Європи
- Дослідити образ ідеального посла в Речі Посполитій на предмет його відповідності західноєвропейським зразкам.

Об'єктом дослідження є функції і повноваження ранньомодерних дипломатів. **Предметом дослідження** є образ ідеального посла в ранньомодерних дипломатичних трактатах.

Методологічну базу дослідження складають принцип історизму, загальнонаукові принципи аналізу і синтезу, метод критичного аналізу джерел.

Хронологічні рамки дослідження охоплює XVI-XVII ст.

Джерелами до написання цієї роботи виступають дипломатичні трактати, зокрема тексти Кшиштофа Варшевицького¹, Вавжинця Пісочинського² та Станіслава Мінського³.

Історіографія, яку використано в дослідженні – це напрацювання західних та польських дослідників і дослідниць історії дипломатії у проміжку 1950-тих по 2020-ті років, у вигляді корпусу статей, монографій та кваліфікаційних робіт. Зокрема, до теми образу ідеального посла зверталися такі історики, як Марі-Селін Даніель, Гаррет Маттінглі, Ернесто Оярбіде, Данте Феделе, Трейсі Аманда Совербі, Наомі Туінстра, Урсула Свідерська-Влодарчик, Теодор Вежбовський та Станіслав Бодняк.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Робота складається з двох розділів, висновків, списку використаних джерел, літератури та додатку.

¹ Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

² Piaseczyńskiego Ł. „Powinności poselskie” z początku XVII wieku, oprac. S. Bodniak, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1947. s. 164–172.

³ Miński S. Sposób odprawowania poselstwa // Archiwum komisii historycznej. T. 5. Kraków, 1889. S. 445-463.

Розділ 1. Ранньомодерний дискурс про ідеального посла в Західній Європі

1.1. Дипломатичні трактати: автори, цілі, аудиторія.

Наприкінці XVI — початку XVII століття в Західній Європі помітно зростає кількість дипломатичних трактатів⁴. Сучасна дослідниця Марі-Селін Даніель вважає, що саме в цей час середньовічну та пізньосередньовічну практику принагідних дипломатичних місій поступово замінили постійні послы при великих європейських дворах. Саме з їх появою ранньомодерні юристи почали розмірковувати про посольські чесноти, а сучасні вчені — вважати, що в цей час зароджується система «прото-міжнародних відносин»⁵.

Свого часу визнаний класик історії ранньомодерної дипломатії Метью Андерсон назвав дипломатичні трактати не надихаючими та повторюваними⁶. Проте сьогодні дослідники вважають, що хоча такі джерела й не документують оригінальні посольські досвіди, проте добре висвітлюють цінності тогочасного суспільства. Як твердить Жан-Клод Ваке, пошвавлення зацікавлення дипломатичними трактатами пов'язане також із тим, що лише в XX столітті їх почали видавати, а, отже, вони стали доступнішими для дослідників. У свою чергу дослідники змістили фокус своєї уваги з розвитку міжнародного права до змін агентів дипломатичної взаємодії та посольської поведінки⁷.

⁴ Fedele D. The renewal of early-modern scholarship on the ambassador. Pierre Ayrault on diplomatic immunity (pre-peer-reviewed version). *Journal of the History of International Law*, 2016. № 18. P. 13.

⁵ Daniel M-C. «A Diplomat and a Translator: Jean Hotman and the Good Use of Translations for a Soft Diplomacy». *Caliban*, № 54, 2015. URL: <https://journals.openedition.org/caliban/2892> (дата звернення: 06.06.2022).

⁶ Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's *De legationibus* (1348-?) and Bernard de Rosier's *Ambaxiatorum brevilogus* (1436). Master thesis – MA History, 2020-2021. P. 9.

⁷ Waquet J-C. Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de négocier: « un genere di riconoscibile omogeneità » ?. *Collection de l'École française de Rome*, 2015. URL: <https://books.openedition.org/efr/2896#text> (дата звернення: 27.05.2022).

При написанні своїх трактатів автори черпали приклади як із сучасності, так і з давньогрецьких та давньоримських текстів. Гаррет Маттінглі підтвердив цю тезу тим, що, наприклад, автор одного з найпопулярніших дипломатичних трактатів XVII ст. Жан Готман використав лише приблизно тридцять прикладів із власного досвіду, а вся решта прикладів була запозичена з античних текстів. Автор писав те, що чув від найближчого оточення про дипломатичні місії та те, що читав з історії⁸. Аналогічно, автор трактату «Ідеальний посол» Френсіс Тинн⁹, спирався винятково на давньогрецьких і римських авторів. Написаний у 1578 році, його трактат є одним із перших збережених англійських трактатів про ідеального посла. На відміну від більшості інших авторів подібних трактатів, Френсіс Тинн не був послом, тому не міг писати про власний досвід. Залучення багатьох джерел та вже написаних на кінець XVI ст. дипломатичних трактатів, посприяли тому, що він написав твір дуже схожий за структурою та змістом на інші дипломатичні довідники того часу¹⁰. Проте чесноти, виопуклені в цьому трактаті, передбачали універсальність і могли бути застосовані не лише для опису ідеального посла, а й будь-якого шляхетного чоловіка¹¹.

Наомі Туінстра, досліджуючи тогочасну дидактичну літературу (себто «настанови» призначені для урядників і державців, твердить, що її цінність полягає саме в тому, що вона визначає бажану, ідеальну дипломатичну місію та поведінку посла в різних ситуаціях¹². Проте ще на достатньому рівні не

⁸ Mattingly G. Renaissance Diplomacy. Boston, 1955. P. 184.

⁹ Thynne F. The perfect ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A62521.0001.001?view=toc> (дата звернення: 11.06.2022).

¹⁰ Tracey A. S. Francis Thynne's Perfect Ambassadour and the Construction of Diplomatic Thought in Elizabethan England. Huntington Library Quarterly, Volume 82, № 4. January 2019. P. 541.

¹¹ Там само. 543 р.

¹² They (ambassadorial instruction books - А. Л.) do not openly express social criticism, but indeed suggest how the ideal situation should be, which makes the reader reflect on reality. Цит. за: Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's De legationibus (1348-?) and Bernard de Rosier's Ambaxiatorum brevilogus (1436). - P. 9.

дослідили зв'язок між практикою ведення дипломатичних місій та дипломатичними трактатами й посольськими інструкціями, іншими словами, чи ці «настанови» відігравали скільки-небудь значущу роль у тогочасній дипломатичній практиці.

В свою чергу Данте Феделе показав зв'язок між очікуваними чеснотами посла в дипломатичних трактатах і типом держави, яку він представляв (республіка, виборна монархія, абсолютна монархія)¹³. Окрім того, Феделе довів, що в ранньомодерну добу все ще досить поширеною була середньовічна практика поєднання посольських функцій та приватних справ. З цього поставало інше питання – за яких обставин посол виступав, як офіційний представник своєї держави, а за яких – як приватна особа. Відповідно, чи він міг привласнювати подарунки, які вручали йому під час дипломатичних прийомів¹⁴.

Далі необхідно зрозуміти, з якою метою писали трактати і хто був цільовою аудиторією цих текстів у XVI-XVII ст. Надаючи відповідь на це питання, зосередимо увагу на показовому тексті Жана Готмана «Посол»¹⁵. Автор ілюструє свої тези щодо очікуваних посольських чеснот повчальними прикладами, як із власного життя, так і з давньої (головно римської) історії¹⁶. Так, Готман чітко окреслює відповідь, на питання: для кого писались дипломатичні трактати. Він зазначає: «... потребують гарних інструкцій; доки я дам їм (послам - А. Л.) у цьому трактаті цю пораду»¹⁷. Як свідчать сучасні дослідження, саме цей текст

¹³ Fedele D. Plurality of Diplomatic Agents in Premodern Literature on the Ambassador. *Beyond Ambassadors Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy*. Leiden, 2020. P. 39.

¹⁴ Там само. С. 40.

¹⁵ Hotman J. *The ambassador*, London, 1603. 158 p.

¹⁶ Daniel M-C. «A Diplomat and a Translator: Jean Hotman and the Good Use of Translations for a Soft Diplomacy». *Caliban*, № 54, 2015. URL: <https://journals.openedition.org/caliban/2892> (дата звернення: 06.06.2022).

¹⁷ ... have need of good instructions; till when I will give them (for ambassadors - А. Л.) in this Treatise, this word of advice. Цит. за: Там само.

здобув читацьку популярність і його можна вважати посібником, для майбутніх дипломатів ранньомодерної доби¹⁸.

До питання про причини успішності поширення одних дипломатичних трактатів та відсутність зацікавлення до інших, Марі-Селін Даніель підійшла з іншого боку. Вона зазначає у своєму дослідженні, що основну роль у розповсюдженні цих творів, відіграли друкарні та видавці. Останні вибирали тексти, у яких бачили потенціал для комерційного успіху. Дослідниця вивчала трактат Жана Готмана, котрий був написаний спершу французькою та майже одразу перекладений англійською мовою. У випадку Готмана, секрет його успіху полягав у тому, що у своєму трактаті він торкався тих аспектів посольських місій, котрі зазвичай тримались в секреті¹⁹. Дослідниця також твердить, що стрімкий перехід від рукописних до друкованих трактатів та все більш швидкі темпи книгодрукування збільшили тираж та розширили потенційну читацьку аудиторію та вплив будь-якої друкованої книги. Зокрема, видання трактату «Посол» за межами Франції, призвело до того, що дипломатичні теми відкрились для ширшої читацької аудиторії, яка не належала до «світу дипломатії»²⁰.

1.2. Образ ідеального посла в дипломатичних трактатах.

До найперших дипломатичних трактатів Західної Європи дослідники відносять «De legationibus» (написаний неаполітанським юристом та суддею приблизно у 1348 р.) та «Ambaxiatorum brevilogus» Бернара ду Розіє (написаний французьким прелатом приблизно у 1436 р.). У них зазначається, що важливіше за походження й освіту ідеального посла, є безперечно зв'язок довіри між ним, і тим, хто його послав. У середньовічному посольстві вірність відігравала

¹⁸ Daniel M-C. «A Diplomat and a Translator: Jean Hotman and the Good Use of Translations for a Soft Diplomacy». Caliban, № 54, 2015. URL: <https://journals.openedition.org/caliban/2892> (дата звернення: 06.06.2022).

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

ключову роль, оскільки дипломату доручалось не лише представляти, а й уособлювати свого правителя²¹.

Відповідно вже у XIV-XV ст. честь і вірність згадувались як основні елементи в образі ідеального посла. Збереження цієї тенденції, спостерігається у трактатах, котрі будуть написанні в наступні століття. Честь дуже довгий період часу відігравала ключову роль як суспільна цінність. Так, Наталя Старченко зазначає, що честь – це вроджена ознака, котра надає власнику певний набір чеснот. У той же час вони ж формували у шляхтича норми поведінки. Честь змушує поводитися та вчиняти так, аби ніхто не міг звинуватити у невластивих вчинках²². Довгий час, лише людина пристойного походження, як зазначив Ернесто Оярбіде, могла вважати себе гідним представником суспільства²³. Лише народження у родині, у котрій незаплямована честь, вважалось пристойним «походженням». Цю чесноту дуже оберігали та цінували. У випадку, якщо хтось сумнівався у вірності, намагався заплямувати честь безпідставно, то це вирішувалось здебільшого судовими процесами. Статус посла також вимагав бездоганної поведінки, належну людині честі.

Іншими важливими чеснотами вважались освіта та ерудиція. Зокрема, на них акцентували увагу Оттавіано Маггі, Альберіко Джентілі, Карло Паскуале, Фредерік ван Марселер та Ла Мот Ле Вайер. Теоретики того часу, хоч вважають освіту важливою складовою, однак розходяться у своїх уявленнях, щодо бажаного ступеня посольської ерудиції. Так, Оттавіано Маггі підкреслює важливість ґрунтовних знань у галузі теології, математики, музики, геометрії,

²¹ Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's *De legationibus* (1348-?) and Bernard de Rosier's *Ambaxiatorum brevilogus* (1436). - P. 26.

²² Старченко Н. Честь, кров і риторика: Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – початок XVII століття). Київ, 2014. С. 79.

²³ Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. 2016. P. 173.

астрономії, архітектури, філософії, цивільного та канонічного права, культури, літератури, а також володіння кількома мовами²⁴. Тобто для О. Маггі ідеальний посол повинен був бути різносторонньою, освіченою особою. З часом вимоги до ерудиції дипломата змінювались.

Вже у XVII ст. Фредерік Марселер зазначає набагато скромніші вимоги до освітньої підготовки майбутнього посла. Як вважають, вимоги до «ідеального посла» було послаблено, бо теоретики почали проводити межу між необхідними та бажаними, для дипломата знаннями. Так, тепер акцент робився на розумінні послом історії, права та моральної філософії²⁵. Де Пенн у своєму трактаті, також наголошував на потребності, для посади посла знати декілька мов. Де Розіє теж звернув увагу на цей аспект. Він зазначив, що посол повинен був вміти говорити як латиною, так і народними мовами²⁶.

У своєму трактаті «De legationibus» Лукас де Пенн вважає «мудрість» однією з головних посольських чеснот: «посол повинен бути не тільки красномовним, але й мудрим»²⁷. Автор наполягає, що посол мусить мислити й говорити не згірше філософа та надає практичні поради для розвитку цих якостей. Так, він закликає до жвавих дискусій про нові твори, мистецтво, заохочує подекуди критикувати, виправляти, заперечувати чи підтримувати, а головне – вчитися із впевненістю виголошувати свої думки²⁸. Отже, описаний у трактатах ідеальний посол, виглядає, як впевнена, розумна та начитана людина.

²⁴ Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. - P. 173.

²⁵ Там само. P. 173, 174.

²⁶ Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's *De legationibus* (1348-?) and Bernard de Rosier's *Ambaxiatorum brevilogus* (1436). - P. 37.

²⁷ Non solum sit orator eloquens, sed etiam sit sapiens. Цит. за: Там само. С. 35.

²⁸ Fedele D. The Status of Ambassadors in Lucas de Penna's Commentary on the *Tres Libri* (pre-peer-reviewed version). *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 2016. № 84. P. 179-180.

Окрім, вищезгаданих чеснот, також згадують про вік, який неодмінно перегукується з наступними характеристиками: сила та міцне здоров'я, оскільки, посада посла невідворотно вимагав стійкості у частих подорожах, а також енергійності у переговорах²⁹. Автори Де Розіє та Де Пенн схоже підійшли до цього питання. Вони обоє вбачають на посаді посла зрілого чоловіка. Де Розіє наголошує, що молодим не місце на посаді посла, що їм варто в першу чергу вчитися. Однак, тут наголос ставиться саме на віці, а не на досвіді. Де Пенн точніше описав своє бачення зрілості. Він, вживаючи це позначення, тлумачить, що головне — зрілість у думках та діях, що неодмінно пов'язано із фізичною та розумовою підготовкою. Разом з тим, визначено конкретні вікові рамки для «ідеального» посла — від тридцяти до шістдесяти років. Не занадто юні та із гарним, міцним здоров'ям³⁰.

Кожен автор перераховує загальні чесноти, такі як: скромність, чесність, справедливість та пояснює їх важливість. Так, Френсіс Тинн у розділі «Які особи мають бути послами» пише про те, що посол повинен був бути мудрим, хоробрим, розважливим, володіти різними мовами, красномовним, порядним, із неперевершеними здібностями у дипломатії. Підсумовуючи, вказує на те, що ідеальний посол не може мати «жодної вади, котрі можуть зіпсувати репутацію»³¹.

У трактатах автори описували не лише якості, якими повинен був володіти ідеальний посол, а й застереження, помилки, котрі необхідно уникати, при виконанні дипломатичної місії. Так, у декількох трактатах згадується

²⁹ Fedele D. The Status of Ambassadors in Lucas de Penna's Commentary on the Tres Libri (pre-peer-reviewed version). - P. 178.

³⁰ Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's *De legationibus* (1348-?) and Bernard de Rosier's *Ambaxiatorum brevilogus* (1436). - P. 36.

³¹ Unfurnished of any vice to blemish his cre|dit. Цит. за: Thynne F. The perfect ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A62521.0001.001/1:4.3?rgn=div2;view=fulltext> (дата звернення: 11.06.2022).

попередження - не зловживати алкоголем. Згадувані Жан Готман та Лукас де Пенн застерігають від поганих наслідків пиятики, адже алкоголь: «засліплює совість і ховає розум»³². Відтак, на їхню думку ідеальний посол повинен був бути тверезим. Однак, згадуваний Жан Готман не такий категоричний, хоч він і зазначає, що вино та таємниці речі несумісні³³. Не можна забувати, що ідеальний посол повинен вміти пристосовуватись до культури країни, в якій перебуває, а також заздалегідь ознайомитись із тутешніми звичаями. Бо у тих країнах, де пиятика є складовою переговорів, щоб не ускладнити місію, посол повинен підтримати цю традицію. Готман, навіть зазначає країни, де така практика є нормою: «в Німеччині, Швейцарії, Польщі, Данії, та інших країнах Півночі, він повинен певним чином пристосуватися»³⁴. Проте, після цього автор трактату наголошує, про обачність, бо споживання алкоголю є небезпечним для здорового глузду³⁵. Френсіс Тинн наголошує на вадах, котрі необхідно позбутись, щоб вважати себе гідним посади послом: брехня, хвальковитість, зрадництво³⁶.

Зрозуміти очікувані посольські чесноти в ранньомодерну добу можна не лише завдяки позитивним, але й негативним посольським образам. Це, зокрема, показав Ернест Оярбіде на прикладі Дієго Сарм'єрто де Акунья, призначеного посла Іспанії при англійському дворі, більш відомого як Гондомар. Негативний

³² Blinds the conscience and buries reason. Цит. за: Fedele D. The Status of Ambassadors in Lucas de Penna's Commentary on the Tres Libri (pre-peer-reviewed version). - P. 182.

³³ Wine and secrecy, are incompatible things. Цит. за: Daniel M-C. «A Diplomat and a Translator: Jean Hotman and the Good Use of Translations for a Soft Diplomacy». Caliban, № 54, 2015. URL: <https://journals.openedition.org/caliban/2892> (дата звернення: 06.06.2022).

³⁴ In Germany, Switzerland, Polonia, Denmark, and other Countries of the North, he must, in some sort accommodate. Цит. за: Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Thynne F. The perfect ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A62521.0001.001/1:4.3?rgn=div2;view=fulltext> (дата звернення: 11.06.2022).

образ Гондомара демонструє нам антитезу до того, яким би мав бути посол³⁷. Так, у брошурах Томаса Скотта Гондомара зображують у чудернацькому одязі, не характерному, для того часу³⁸ (див. Додаток 1), глузуючи над його фізичними вадами і проблемами зі здоров'ям³⁹. Зауважмо, що в трактатах про ідеального посла, зазначається що він не повинен мати фізичних вад і не має бути дуже старим, бо від цього залежить здоров'я. З негативного образу Гондомара можна виділити й інші риси, які на той час вважали найбільшими вадами для ведення посольських місій: брехливість, зарозумілість, нетактовність у своїх коментарях та нерішучість⁴⁰.

Руйнуючи негативний образ Гондомара, Ернесто Оярбіде наголошує на його ерудиції та знанні місцевої культури⁴¹ та підкреслює, що посол володів багатьма іноземними мовами⁴². Автор звернув увагу на те, що до нього образ Дієго Сарм'єрто де Акунья недооцінили та показали з негативної сторони. Врешті-решт, дослідник зазначає, що знання про місцеву культуру Англії, посол все ж застосовував у місіях. З цього випливає, що Гондомар черпав цю інформацію із порад, котрі містилися в багатьох дипломатичних трактатах того часу⁴³. Вони відіграли не останню роль, у наданні великого значення та доцільності послу вивчати культури та звичаї різних країн, у які той прибуває по справах.

Ернесто Оярбіде також зауважує, що була й риса, котра вважалась неоднозначною — прямолінійність. Відвертість у заявах сприймалась у деяких

³⁷ Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. - P. 162.

³⁸ Там само. С. 166.

³⁹ Там само. С. 165.

⁴⁰ Там само. С. 161.

⁴¹ Там само. С. 174, 183, 184.

⁴² Там само. С. 175.

⁴³ Там само. С. 171.

іспанських колах негативно⁴⁴. З іншої сторони, відсутність страху писати все, що посол вважає за правильне, моментами навіть образливі висловлювання, могли бути й ознакою сміливості й щирості та посприяти збільшенню довіри та прихильності короля⁴⁵.

Залучення ранньомодерного дискурсу про образ ідеального посла, дає змогу зрозуміти рівень зацікавленості сучасних істориків у цьому питанні. Хоч декілька століть, уникали трактатів, вважаючи їх повторюваними, все ж нині цю тезу все більше і більше дослідників спростовують. Зріс інтерес до зображення образу ідеального представника, котрий повинен був виступати за кордоном, від імені своєї держави. Починаючи з ХХ та ХХІ ст. вивчають дедалі більш комплексно образ послів, досліджуючи, або один конкретний приклад, як це зробив Ернесто Оярбіде або ж беручи до аналізу два трактати різних століть. Історики виокремили спільні чесноти, які згадуються у всіх проаналізованих працях, такі як вірність, ерудиція, походження. Однак, все ж твердження Данте Феделе є правдим, що кожна країна, формує свої якості та очікування від образу ідеального посла.

⁴⁴ Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. - P. 169.

⁴⁵ Там само. С. 170.

Розділ 2. Дискурс про ідеального посла в Речі Посполитій

2.1. Дипломатичні трактати в Речі Посполитій

Основні джерела, для дослідження образу ідеального посла в Речі Посполитій є трактати послів Кшиштофа Варшевицького⁴⁶, Вавжинця Пісочинського⁴⁷ та Станіслава Мінського⁴⁸. Їхні праці були написані в кінці XVI — на початку XVII ст. Всі ці автори мали власний дипломатичний досвід.

Вказані праці польські історики почали вивчати з кінця XIX ст. – спершу в контексті історії публіцистики. Так, однією з перших праць, де вивчається політична література ранньомодерного часу в Речі Посполитій, є монографія Станіслава Тарновського «Pisarze polityczni XVI wieku». Вона важлива тому, що автор описав творчість декількох відомих постатей, серед яких Станіслав Оріховський та Кшиштоф Варшевицький⁴⁹.

Теодор Вежбовський, який вивчає польську політичну літературу, дослідив та написав монографію, присвячену Кш. Варшевицькому. Так, у своїй праці «Krzysztof Warszawicki 1543-1603 i jego dzieła : monografia historyczno-literacka» Вежбовський заперечив думку більшості істориків, що твори Кш. Варшевицький є оригінальними та кращими, за схожі за тематикою твори інших авторів у XVI ст.⁵⁰. Зокрема, йдеться про праці Варшевицького «De optimo statu libertatis» написану в 1598 р. та «Rerum Polonicarum...» опубліковану вже у XIX ст.⁵¹. Хоч одну працю він все ж оцінює вище за інші, і це «De Legato et Legatione» (Про

⁴⁶ Warszawicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

⁴⁷ Piaseczyńskiego Ł. „Powinności poselskie” z początku XVII wieku, oprac. S. Bodniak, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1947. S. 164–172.

⁴⁸ Miński S. Sposób odprawowania poselstwa // Archiwum komisii historycznej. T. 5. Kraków, 1889. S. 445-463.

⁴⁹ Tazbir J. "Pisarze polityczni XVI wieku". Kraków, 2002. S. 174-175.

⁵⁰ Wierzbowski T. Krzysztof Warszawicki 1543-1603 i jego dzieła : monografia historyczno-literacka. Warszawa, 1887. S. 164.

⁵¹ Григор'єва Т. Якості та функції дипломата в ранньомодерний період: в уявленнях теоретиків та у практичних інструкціях послам з Речі Посполитої до Османської Імперії в XVII столітті. Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2004. С. 28.

посла і посольства). У ньому посол описує чесноти, котрими повинен був володіти гідний своєї посади дипломат⁵². Саме цей трактат, опублікований в 1591 р. був найвідомішим посібником з дипломатії у Речі Посполитої з кінця XVI ст.⁵³ Автор був дипломатом, перекладачем, істориком і політичним публіцистом, який здобув освіту в Лейпцизі, Віттенберзі й Болон'ї⁵⁴.

Наступний автор трактатів є Вавжинець Пісочинський. Він був теж практикуючим послом, котрий виконував дипломатичні місії з 1601–1603 рр⁵⁵. Станіслав Бодняк у 1947 р. перевидав трактат та надав у вступній частині деяку інформацію про автора. Перша згадка про нього датується 1584 р. З 1591 по 1594 рр. Пісочинський виконував функції королівського секретаря. Через 10 років він вже був довіреною особою, якій доручали дипломатичні місії, як представника Речі Посполитої при дворах кримського хана та волоцького господаря⁵⁶.

Станіслав Бодняк вважає, що праця Вавжинця Пісочинського "Powinności poselskie" є рідкісним зразком Річ Посполитської літератури в галузі дипломатії. Його трактат не має повторюваності із іншими тогочасними авторами. Пісочинський черпав матеріал обмеженою мірою, з джерел використовував класичну літературу давньогрецьких та давньоримських текстів, проте переважно писав з власного досвіду та практики польського двору⁵⁷. На відміну від праці Варшевицького, дата опублікування трактату невідома. Тому дослідники приблизно визначають час написання твору і зазначають, що це

⁵² Wierzbowski T. Krzysztof Warszawicki 1543-1603 i jego dzieła : monografia historyczno-literacka. - S. 164.

⁵³ Warszawicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

⁵⁴ Григор'єва Т. Якості та функції дипломата в ранньомодерний період: в уявленнях теоретиків та у практичних інструкціях послам з Речі Посполитої до Османської Імперії в XVII столітті. - С. 28.

⁵⁵ Świdarska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. Prace Historyczne. 2016. S. 539.

⁵⁶ Wielkim posłem. Цит. за: Bodniak S. Ławryna Piaseczyńskiego "Powinności poselskie" z początku XVII wieku. Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej, 1947. S. 164-165.

⁵⁷ Wielkim posłem. Цит. за: Там само. С. 165-166.

скоріш за все було зроблено в період дипломатичних місій з 1601 по 1603 рр або принаймні у найближчі до цих дат межі⁵⁸.

Історикиня Урсула Свідерська-Влодарчик звернула увагу на зміст трактату, та чи при написанні був вплив від інших трактатів. Вона дійшла висновку, що твір Пісочинського є унікальним, написаним на власних спостереженнях у вигляді стислої інструкції. Відповідно, не було суттєвого впливу виданого на декілька років раніше трактату Варшевицького "De legato et legatione". Трактат складається із 34 пунктів та у ньому описуються практичні поради, які повинен виконувати дипломат, для місії на Сході⁵⁹.

Останній трактат, котрий буде розглянуто в цій роботі, «Sposób odprawowania poselstwa, ceremonii, zachowania Posłowi z obediencij od Króla Jego Mości do Rzymu» написаний у 1605-1607 рр. Станіславом Мінським. Був послом, котрого відправляли до Ватикану між 1593 та 1595 рр⁶⁰. Матеуш Гріглік, досліджуючи дипломатичні трактати, приділяв увагу не образу ідеального посла, а практичним порадам, які надавались послами. Він переповідає весь трактат, точніше всі тонкощі відвідування папи Климента VII. Також спираючись на історіографію про ведення дипломатичних зустрічей, описав посольську місію Мінського⁶¹. Багато уваги приділено саме церемоніальним правилам. Дослідник вважає, що порушення щонайменшого звичаю, могло б спричинити конфлікт між державами, оскільки це б трактувалось як зневага⁶².

Отже, можна відзначити, що праця Варшевицького має універсальний, але при цьому оригінальний характер. Хоча автори річпосополитських трактатів спираються на класичну літературу, вони не повторюють повною мірою праці

⁵⁸ Bodniak S. Ławryna Piaseczyńskiego "Powinności poselskie" z początku XVII wieku. - S. 166.

⁵⁹ Świdarska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. - S. 539.

⁶⁰ Там само. С. 539.

⁶¹ Gryglik M. Staropolski ceremoniał dyplomatyczny w praktyce kontaktów Rzeczypospolitej z państwami Europy Zachodniej w czasach Wazów. "Studia Łomżyńskie", № 27. 2017. S. 166-168.

⁶² Там само. С. 168.

західноєвропейських авторів. Так, Пісочинський пропонує досить стислий опис поведінки та якостей, якими повинен володіти ідеальний посол Речі Посполитої. Мінський приділяє цій темі більше уваги, а також порушує питання організації іноземного представництва та належного виконання церемоній. Однак, автор згадав подію, яку на довго запам'ятали в Римі, коли посол не дотримався приписів, чітких вказівок, вчинив на власний розсуд. Дипломат сам вирішив виголосити орацію. Через цю подію, ще довго згадували та сміялись в Римі з цього посла⁶³.

Кожен із зазначених трактатів - незалежно від їх літературної чи політичної цінності – є цікавим історичним джерелом, яке дозволяє нам побачити, які посольські якості найбільше цінували в Речі Посполитій.

2.2. Посольські якості, функції та повноваження в річпосполитських дипломатичних трактатах.

Розглянемо критерії, які формували у трактатах образ ідеального посла у Речі Посполитій. У даному підрозділі, основним завдання є аналіз теоретичної бази, як уявляли та описували ідеального посла. Автори, при написанні своїх праць, повторювали декілька головних чеснот, котрими повинен був бути наділений гідний дипломат. Із згаданих, основними вважались: шляхетське походження, фізичне здоров'я, матеріальне становище, професійні навички та внутрішні якості, такі як: вірність, кмітливість, працьовитість. Спершу, варто розглянути перший критерій - походження. У рамках польського суспільства із XIV—XV ст. формувалось уявлення, щодо образу чесного громадянина, яким безумовно повинен був бути і посол. Звісно, що ці характеристики впливали на створення ідеального дипломата. Саме від походження як вважалося, залежали хороші чи погані якості кожної особи, включно з фізичними характеристиками⁶⁴.

⁶³ Miński S. Sposób odprawowania poselstwa // Archiwum komisii historycznej. T. 5. Kraków, 1889. S. 449.

⁶⁴ Świdarska-Włodarczyk U. Wiek człowieka i jego wartość w Polsce przełomu średniowiecza i czasów nowożytnych. 2006. T. 8. S. 89.

Кшиштоф Варшевицький зазначав, що є неодмінна перевага у тих, хто походить з шляхетської родини: «з чудової та знатної родини»⁶⁵. Також навів приклад того, які можуть виникнути проблеми у посла із не шляхетської родини, про яку згадують із презирством або якщо хто походить із невідомої сім'ї:

На практиці посол із шляхетної сім'ї завжди вищий за дипломата, котрий походить із не шляхетської, місцевий від іноземцем, мудрий за дурного, тому що правитель, з яким ми маємо вести переговори, він може розцінити призначення менш цінного посла як неповагу до нього самого⁶⁶.

Звісно, що на практиці посол із чесної та шляхетної сім'ї завжди стоїть вище за інших претендентів на цю посаду. Як вважалося, це могло впливати на належне виконання дипломатичних завдань. Однак, освіта та знання посла, цінувалось подекуди вище за походження:

Акцент на здібностях, а не на походження посла: навіть якщо він з не шляхетної родини та викликає загальну огиду, це не може змінити того факту, що він кваліфікований. [...] Тож ми вирішили, яких депутатів не варто відправляти, і врешті дійшли висновку, що не походження, а особисті якості становлять цінність дипломата. Отже, якщо кілька людей беруть участь у одному посланні, їх усіх слід оцінювати виключно за їхніми духовними заслугами⁶⁷.

⁶⁵Ze znakomitego i szlacheckiego rodu. Цит. за: Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

⁶⁶Zawsze w praktyce dyplomata-szlachcic stoi wyżej od dyplomaty niskiego rodu, tuziemiec wyżej od cudzoziemca, mądry od tępego, a to choćby z tej przyczyny, że władca, z którym mamy pertraktować, może uważać wydelegowanie mniej wartościowego posła za brak szacunku dla swej osoby. Цит. за: Там само.

⁶⁷Nacisk na zdolności, a nie na pochodzenie dyplomaty: jeśli nawet jest niskiego rodu i wzbudza tym niechęć ogólną, nie może to w niczym zmienić faktu, że posiada odpowiednie kwalifikacje. [...] Ustaliliśmy więc, jakich posłów nie należy wysyłać, doszliśmy wreszcie do wniosku, że nie pochodzenie, lecz osobiste zalety stanowią wartość dyplomaty. Jeżeli więc w jednym poselstwie bierze udział kilka osób, należy je wszystkie oceniać wyłącznie według zalet duchowych. Цит. за: Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

Знання декількох мов, особливо володіння латиною, відіграло одну з основних ролей. Ерудиція та знання подеколи були вирішальними чинниками, оскільки лише здібний дипломат, може гідно виконати місію.

Відомо, що насправді послів обирали з кандидатур різного походження, залежно від потреб. За дослідженнями Урсули Свідерської-Влодарчик, відомо що шляхта становила більшість, однак це ніяк не заважало отримувати посади людям не шляхетського походження. Історикиня згадує, для підтвердження своєї тези декількох відомих послів, котрі не були із шляхетських родин, а з міщанських: Ян Дантишек, Станіслав Хозюш, Марцін Кромер⁶⁸. Тож не лише походження надавало змогу стати частиною дипломатичного світу Речі Посполитої. Послом могла бути людина, котра зробила церковну кар'єру, як у випадку Станіслава Хозюша, який обіймав уряд кардинала. Тобто, отримавши церковну освіту, але в той час походити з міщанської сім'ї, не ставало перепоною, для здобуття посольської служби.

З цього випливає, що шляхетність не була обов'язковою умовою, однак такі послі мали свої переваги. Те ж саме можна сказати і про матеріальні статки. Ця тема є двоякою, оскільки з однієї сторони король міг вибирати послів, враховуючи їх достаток, а з іншої повинен був оплачувати їхні місії. Щодо останнього, то Кш. Варшевицький описав ситуацію, коли послі були змушені докучати королю, вимагаючи кошти. Він пропонує два рішення цій проблемі. Перше, обирати лише заможних людей, котрі не потребували б додаткового фінансування зі сторони Речі Посполитою. У такий спосіб, підкресливши важливість, вибору посла, у котрого немає матеріальних проблем. Однак, у другому пропонує виділяти гроші стільки скільки потрібно послу, оскільки той у свою чергу буде виконувати свої обов'язки краще: «справді кваліфіковані люди, хоча й незаможні; отримавши фінансову допомогу від глави держави,

⁶⁸ Świdorska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. - S. 544.

виконуватимуть свої обов'язки краще, ніж багатії»⁶⁹. Звісно, дане твердження базується лише на особистих судженнях Кш. Варшевицького.

Вавжинець Пісочинський у одинадцятому пункті своєї праці зазначає, що не варто шкодувати витрат⁷⁰. Проте, матеріальні статки могли служити поганим взірцем, тому що інколи гроші породжували зверхність та пихатість. Кш. Варшевицький приділив цьому достатню увагу, оскільки хотів попередити наступників, щодо можливої проблеми, яка виникне, наприклад, одягнувши нове вбрання:

Показуючи свій достаток і багатство, необхідно використовувати градацію — продовжувати рухатися вперед, а не назад. Тому не варто одягати нове вбрання для першої місії – це може збентежити, а шурхіт нових мантій може здатися підозрливим і зовсім невірно витлумачений.

Серйозні особистості не повинні бути смішними; це стосується в першу чергу послів та іноземців. Так само, як кінь із золотими поводями не буде кращим, так і посол у найвишуканішому вбранні не матиме переваг⁷¹.

Станіслав Мінський, як посол був відправлений до Ватикану між 1593 р. та 1595 р., після своєї місії занотував головні правила та видав трактат. У ній він надає настанови, як повинен себе поводити ідеальний посол та його обов'язки. У пункті «про особу, яку посилати» зазначає, що варто відправляти посла, який

⁶⁹ Ludzie naprawdę odpowiedni, choć niezamożni; otrzymawszy pomoc pieniężną ze strony głowy państwa, lepiej spełniać będą swe obowiązki, aniżeli strupieszale figury bogaczy. Цит. за: Warszawicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. – 2017. – 18 lipca / Електронний ресурс: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 05.12.2021).

⁷⁰ Piaseczyńskiego Ł. „Powinności poselskie” z początku XVII wieku, oprac. S. Bodniak, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1947. S. 168.

⁷¹ W okazywaniu swych dostatków i bogactwa należy stosować stopniowanie – stale posuwać się naprzód, a nigdy nie cofać. Toteż nie należy na pierwszą audiencję wkładać nowego stroju – może nas to krępować, a i szelest nowych szat może wydać się podejrzanym i być całkowicie opacznie tłumaczony. Poważne osobistości nie mogą narażać się na śmieszność; stosuje się to przede wszystkim do dyplomatów i cudzoziemców. Podobnie, jak koń mający złote cugle nie będzie przez to lepszy, tak dyplomacie choćby najwytworniejszy strój nie doda zalet. Цит. за: Warszawicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

немає проблем із статками, бо потрібно показати свою пишність⁷². У іншому «про таємну аудієнцію» пише, що вся родина повинна бути вбрана у найкращий та найпишніший одяг⁷³. Однак, вже в іншому пункті «про одяг» Станіслав Мінський наголошує, що послу не треба вдягатись у пишні шати з атласу чи оксамиту, проте необхідно виглядати як найповажніша та статна особа. Шляхта повинна вдягатись якнайкраще, однак у чорне, щоб відрізнятись від простолюду, а ось супровід посла треба було вбрати святково⁷⁴. Автор не суперечить сам собі, а навпаки чітко окреслює та підкреслює, де варто пишно та святково вдягатись та де, при яких обставинах це буде недоречним.

Даний перелік вимог до ідеальної моделі дипломата не був би повним, якщо ігнорувати вимоги, що стосуються зовнішніх ознак. Варто наголосити на фізичному стані, доглянутому зовнішньому вигляді та віку. Останній, тісно пов'язаний із фізичним здоров'ям. Розглянемо чи були ці чинники необхідною умовою.

Повинні розуміти, що без сили, міцного та фізичного здоров'я, витривалості та опору труднощам подорожей жодна дипломатична ініціатива, місія не була б успішною. Подеколи відсутність генетичних зовнішніх переваг, наприклад, приємного оку обличчя, могло викликати огиду, яка у свою чергу легко піддавала, під загрозу зриву успішність посольського завдання⁷⁵.

У своїй праці Кш. Варшевицький приділяє важливість гарному зовнішньому вигляду, хоч і нині ця тема є доволі не однозначною, оскільки вона формується суспільством. Тому автор трактату, скоріш мав на увазі фізичне

⁷² Miński S. Sposób odprawowania poselstwa // Archiwum komisii historycznej. T. 5. Kraków, 1889. S. 446.

⁷³ Там само. С. 449.

⁷⁴ Там само. С. 459.

⁷⁵ Świdorska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. - S. 545-546.

здоров'я, щоб не «викликав загальну огиду»⁷⁶. Тобто щоб тому, хто приймає посла не було огидно дивитись на нього, щоб не було ніяких зовнішніх відхилень, деформацій обличчя та тіла. Відповідно, на посади послів вибирали фізично витривалих, які б змогли подорожувати та жити в іншій країні певний час, тих хто не мав проблем із здоров'ям.

Останній критерій, який ми розглянемо, є вік. Урсула Свідерська-Влодарчик з'ясувала, що зазвичай молодим людям відмовляють у посадах⁷⁷. Однак, на противагу молодості виступає старість, де виникають вже інші, складніші проблеми. Досягаючи похилого віку вже буде наявна відсутня професійна придатність. Хоч маючи великий багаж знань та досвіду за плечима, таких людей подеколи оцінювали у принизливому контексті. У зв'язку з цим, середній вік вважається оптимальним для людини, за її станом і здібностями⁷⁸. Історикиня дослідила, що є винятки, коли дуже юні, або навпаки вже у поважному віці люди займали посади послів. Однак вони ніяким чином не спростовували правило. При виборі посла вік був сталим чинником та лише зрідка допускались винятки. Це один з небагатьох обов'язкових усталених умов, для дипломатичної служби.

З вищезазначених міркувань, роль походження, зовнішнього вигляду та важливість матеріальних статків були важливими. Проте шляхетське походження, матеріальне забезпечення, зовнішні риси обличчя та фізичний стан тіла не відігравали настільки важливу складову, щоб можна було обмежитись лише ними. Звісно, маючи ці складові, посол володів би значною перевагою. Однак, як ми розуміємо важливість досвіду та моральних якостей посідає вершечок у затребуваності ідеального посла Речі Посполитої.

⁷⁶ Wzbudza tym niechęć ogólną. Цит. за Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelektualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

⁷⁷ Świdarska-Włodarczyk U. Wiek człowieka i jego wartość w Polsce przełomu średniowiecza i czasów nowożytnych. - S. 82.

⁷⁸ Świdarska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. - S. 546.

Ідеальному послу приписують дуже багато етичних якостей. Подеколи ці складові, як-от: мужність, щедрість, набожність, працьовитість, ошадливість, мудрість, вірність та багато інших, відіграють одну з ключових ролей у виконанні дипломатичної місії. Внутрішня на відміну від зовнішніх складових є набутими самостійно, а не з народження. Однак, ці якості є суперечливими, бо посол повинен бути чесним, але в той же час може збрехати, во благо короля. Тому варто розглянути внутрішні та етичні цінності, які очікували від посла.

У своїх працях Криштоф Варшевицький, Вавжинець Пісочинський та Станіслав Мінський приділяли найбільше уваги саме внутрішнім якостям, які повинен мати ідеальний посол. Перелік характеристик є майже неосяжним, тому розглянемо лише найважливіші риси, які очікували від дипломата.

У Речі Посполитій вірність і честь є найціннішим чим могла володіти людина. Від ідеального посла, відповідно очікували беззаперечної вірності королю: «вірність вимагає довіри; ніхто не може сумніватися, що зрада є найжахливішим злочином: немає більшої прірви, ніж прірва між зрадою і чеснотами»⁷⁹.

Дипломатична мудрість — це та складова, котра як досвід приходила з часом, в період місій відбувався процес її формування. Вона займає важливе місце, оскільки тісно пов'язана здоровим глуздом, здатністю опинитися у складних і непередбачуваних ситуаціях⁸⁰. В. Пісочинський наголошує, що посол повинен бути мудрим, обережним у своїх висловах, зважено та обмірковано виголошувати орацію⁸¹. Мудрість повинна пліч-о-пліч бути наявна з іншими

⁷⁹Wierność zobowiązuje do zaufania; nikt chyba wątpić nie może, że zdrada jest najhaniebniejszą zbrodnią: nie ma większej przepaści niż ta, jaka istnieje między zdradą stanu a snotą. Цит. за: Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

⁸⁰ Świdarska-Włodarczyk U. The model of a diplomat at the end of the 16th and beginning of the 17th century in the light of traditional Polish diplomacy guidebooks. 2016. S. 547.

⁸¹ Piaseczyńskiego Ł. „Powinności poselskie” z początku XVII wieku, oprac. S. Bodniak, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1947. S. 171.

суб'єктивними складовими: кмітливістю, розумом, працьовитістю, мужністю, обережністю, стриманістю, скромністю.

Отже, проаналізувавши декілька трактатів, річпосполитських письменників, можна зробити висновок. Чесноти та обов'язки, котрими наділяли в працях Західної Європи, суттєво не різнились, від тих же очікувань, що описували в Речі Посполитій. Відповідно до цього, головними якостями виступали: походження, матеріальні статки та здібності. Щодо внутрішніх якостей ідеального посла безумовно є необхідною передумовою, для успішних дипломатичних місій. Однак, як з'ясували, те що дано із народження: шляхетне походження, матеріальні статки, вік, відсутність вад із здоров'ям не залежить від самої людини, на відміну від моральних чеснот дипломата, котрі він зобов'язаний самостійно, своєю працею удосконалювати в собі. Все що було написано, це лише уявлення про ідеального посла, тобто зразок досконалості, до якої кожен повинен був прагнути.

Висновки

Ранньомодерний дискурс про образ ідеального посла нині набуває більшої зацікавленості ніж в попередні століття. Теза про те, що трактати є повторюваними та не оригінальними, вже спростовується не одним сучасним дослідником.

Відбувається поступове виокремлення різних аспектів у вивченні історії дипломатії та розуміння дипломата – як службовця, котрого наймали відповідно до певних визначених канонів. Критерії, щодо чеснот та якостей, які припадають на ранньомодерну добу, зумовлюють збільшення праць, які б їх описували. Так, почали з'являтися, як на Західній Європі, так і в Речі Посполитій трактати про образ ідеального посла. Автори цих праць описують не лише якості та маркери належної поведінки, а й професійні обов'язки і функції.

Проаналізували образ ідеального посла, який описували в трактатах Речі Посполитої, можна підсумувати, що тексти хоч не були цілком повторюваними, однак є відчутний вплив інших авторів. Хоч багато хто описував свій життєвий досвід, проте кожен письменник спирався на тексти класичної літератури: давньогрецької та давньоримської. Відповідно, у трактатах, що Західної Європи, що в Речі Посполитій, описували схожі чесноти. Це були особисті якості, яким повинен був володіти не лише гідний своєї посади посол, а й праведний громадянин. Тобто особа, котра повинна була дотримуватись моральних приписів, настанов й покійно виконувати свої обов'язки перед державою. Бо зазначені якості, у всіх проаналізованих трактатах, гласять одне і те саме. Ідеальний посол, так само як гідний представник своєї держави не повинен брехати, вихвалитись, зраджувати. У той же час, повинен бути працьовитим, мудрим, вірним, стриманим, знати багато мов, обізнаним в культурі іншої держави, обережним та кмітливим. Усі ці критерії писали, з метою, сконструювати образ ідеального посла, котрий використовуючи ці поради, успішно б втілював їх у життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Джерела

1.1. Опубліковані джерела

1. Hotman J. The ambassador, London, 1603. 158 p.
2. Miński S. Sposób odprawowania poselstwa // Archiwum komisii historycznej. T. 5. Kraków, 1889. S. 445-463
3. Piaseczyńskiego Ł. „Powinności poselskie” z początku XVII wieku, oprac. S. Bodniak, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1947. S. 167–172.

1.2. Джерела в електронному форматі

1. Thynne F. The perfect ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A62521.0001.001?view=toc> (дата звернення: 11.06.2022).
2. Warszewicki K. O posle i poselstwach // Polskie Tradycje Intelktualne. 2017, 18 lipca. URL: <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/589> (дата звернення: 27.05.2022).

2. Література

2.1. Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій

1. Старченко Н. Честь, кров і риторика: Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – початок XVII століття). Київ: Laurus, 2014. 508 с.
2. Mattingly G. Renaissance Diplomacy. Boston: Houghton Mifflin, 1955. 282 p.
3. Wierzbowski T. Krzysztof Warszewicki 1543-1603 i jego dzieła : monografia historyczno-literacka. Warszawa: W Drukarni Józefa Bergera, 1887. 406 s.

2.2. Статті

1. Григор'єва Т. Якості та функції дипломата в ранньомодерний період: в уявленнях теоретиків та у практичних інструкціях послам з Речі

- Посполитої до Османської Імперії в XVII столітті. Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2004. С. 27-38.
2. Bodniak S. Ławryna Piaseczyńskiego "Powinności poselskie" z początku XVII wieku. Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej, 1947. S. 164–166.
 3. Fedele D. Plurality of Diplomatic Agents in Premodern Literature on the Ambassador. *Beyond Ambassadors Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy* / Maurits Ebben and Louis Sicking (eds.). Leiden, 2020. P. 38-59.
 4. Fedele D. The renewal of early-modern scholarship on the ambassador. Pierre Ayrault on diplomatic immunity (pre-peer-reviewed version). *Journal of the History of International Law*, № 18. 2016. P. 449-468.
 5. Fedele D. The Status of Ambassadors in Lucas de Penna's Commentary on the Tres Libri (pre-peer-reviewed version). *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 2016. № 84. P. 165-192.
 6. Gryglik M. Staropolski ceremoniał dyplomatyczny w praktyce kontaktów Rzeczypospolitej z państwami Europy Zachodniej w czasach Wazów. "Studia Łomżyńskie", № 27. 2017. S. 159-171.
 7. Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. 2016. S. 157-186.
 8. Świdarska-Włodarczyk U. Wiek człowieka i jego wartość w Polsce przełomu średniowiecza i czasów nowożytnych. *Studia Zachodnie*, 2006. T. 8. S. 81-89.
 9. Świdarska-Włodarczyk U. Wzorzec dyplomaty przełomu XVI i XVII wieku w świetle staropolskich poradników poselskich. *Prace Historyczne*. 2016. S. 537–555.
 10. Tazbir J. "Pisarze polityczni XVI wieku". Kraków, 2002. S. 173-176.

11. Tracey A. S. Francis Thynne's Perfect Ambassadour and the Construction of Diplomatic Thought in Elizabethan England. *Huntington Library Quarterly*, Volume 82, № 4. January 2019. P. 539-557.

3. Рукописи

3.1. Кваліфікаційні роботи

1. Tuinstra N. The Perfect Ambassador. The profile and code of conduct of the medieval ambassador in Lucas de Penna's *De legationibus* (1348-?) and Bernard de Rosier's *Ambaxiatorum brevilogus* (1436). Master thesis – MA History, 2020-2021. 51 p.

5. Електронні ресурси

1. Daniel M-C. «A Diplomat and a Translator: Jean Hotman and the Good Use of Translations for a Soft Diplomacy». *Caliban*, № 54, 2015. URL: <https://journals.openedition.org/caliban/2892> (дата звернення: 06.06.2022).
2. Waquet J-C. *Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de négocier: « un genere di riconoscibile omogeneità» ?*. Collection de l'École française de Rome, 2015. URL: <https://books.openedition.org/efr/2896#text> (дата звернення: 27.05.2022).

Додатки

Додаток 1. Брошура Томаса Скотта. Зображено іспанського посла Дієго Сарм'єрто де Акунья, відомого як Гондомар.

Джерело: Oyarbide E. Embodying the portrait of the perfect ambassador: The first Count of Gondomar and the role of print culture and cultural literacy in Anglo-Spanish relations during the Jacobean period. 2016. S. 164.